

va, minden ok-adás, minden tudományos magyarázat nélkül, ily helyre nem tartozik. Azon pár ál tan vagy állítás, melyekre buk-kantunk, ezek, mint midőn szerző mondja: „a' mi jó izü, az egészségedre szolgál” — a' jó iz igen egyedi dolog, 's e' tan szerint a' francia konyha ugyan egészséges lesz — leg-alább az én ízlésem szerint. Vagy: „sok új-divatú orvosink” a' nyavalyák' gyógyításá-nak ezen olly hathatós eszközéről — a' diae-táról — csaknem egészen elfeledkeznek: ho-lott — noha minden időkben a' nagy orvo-sok egyszerűen gyógyítottak, 's az életrend-re mint fő fontosságu dologra ügyeltek, még-is csak most van azon kor, melyben az élet-rend legáltalánosb figyelemmel pártoltatik az orvosok által. 'S kissé víg, midőn értekező gráncsolólag érintvén, hogy hazánkban alig-ha nem legtöbbet esznek, azt veti utána: ezen értelemben is igaz: extra Hungariam non est vita.

— A' *literaturai* részben egy névtelen „rövid észrevételek” közül *Edei Illés Pál* *koszorított néptanító könyve* első kiadásáról, mely — mellesleg legyen mondva, azóta nem csak egészen elkölt, hanem egy második bő-vített 's javított kiadás által immár pótolva is van. Az észrevételek, legnagyobb részt nem csak figyelmet, de követést és közbü-netet is érdemlenek; 's mi itt elmellőzvé, hogy a' nem *grammaticae* író rec. *grammatizál* is, mely alkalommal egy pár *curiosum*ot is ejt, (péld.: „Péteré felesége” az által eredt,

hogy e' kitételből: „Péteré feleség” a' ma-gyar euphonia az e' ragot a' feleség után tet-te; az ollóska, flúcska diminutívumokban a' kicsinyítő: ócska, úcska stb); csak arra, mit rec. az academiai vizsgálókra nézve mond, jegyezzük meg, hogy ők, igen is, nem csak a' könyv' rendszerére 's előadására általá-ban ügyeltek, miket rec. is helyben hágy, hanem a' részletekre is, csak hogy abból nem következik, mikép nekik tisztók lett volna, minden tévedést együl egyig megigazítani — ez a' *critica* dolga, 's ily vegyes tárgy munkánál valóban nem is egy, hanem több-bek' hozzájárulása kívántatik (íme jelen rec. is főleg csak a' számvetési és gazdasági tárgyak-ra tett jegyzéseket), hogy a' könyv minél in-kább kitisztúljon hibáiból, melyektől külön-ben is egy ilynemű munka sem ment. 'S mind a' mellett, hogy *Edvi* könyvében is van-nak ilyenek, az mégis kétség kívül a' leg-jobb nálunk e' nemb; melynek, a' mon-dott okból, minél több ily jóakaró bírálókat ohajtunk. Csak így reménylhetjük, hogy a' leg-közelebbi kiadás, részleteiben is közel fog állni a' tökélyhez.

Következik *Hufeland*' hattyúdalanak, az *Enchiridion medicum*nak, az orvostudomány e' valóságos kincsének in nuce, rövid ismer-tetése, 's belőle — igen helyesen — az orvos' viszonyairól szóló érdekes czikk' fordítása.

A' Különféle közt a' vas utakat illetők, jegyezze meg a' szerkesztő nem tudomá-nyos folyóirathá valók.

S. F.

Csató levelei.

A' 83. számi Szemlében Csató nekem két hoz-zá írt levelemet közli, a' nélkül, hogy én őt erre felhatalmaztam, vagy neki magának is rá legki-sebb szüksége lett volna. Mert mi nyeresége e-zen levelek' közléséből? Azon következtetlenséget akarja kimutatni, hogy én, ki ezelőt 9 hónappal hivatalt kerestem neki, most mint „*legutább, leggonoszabb, legsemmibb*” embert állítom elő. De annak megmutatására, hogy én neki hivatalt kerestem, kellett-e leveleimet közleni? Valamint akkor, midőn Csató azt mondá, hogy mi őt tudós társasági taggá akartuk választani, szavainak va-lósága el nem tagadtatott: úgy a' hivatalkeresés most sem lett volna eltagadva. De ő a' levelek' közlésével mást akart: engem a' pesti színházi igazgató választmánynál, — ott, hol jól tudá, hogy olly férfiak ülnek, kiket én tisztetek, — compro-mittálni, vagy, a' dolgot szebben mondva, ez a'

va, minden ok-adás, minden tudományos magyarázat nélkül, illy helyre nem tartozik. Azon pár ál tan vagy állítás, melyekre buk-kantunk, ezek, mint midőn szerző mondja: „a' mi jó izű, az egészségedre szolgál”; a' jó íz igen egyedi dolog, 's e' tan szerint a' francia konyha ugyan egészséges lesz — leg-alább az én *ízlesem* szerint. Vagy: „sok új-divatu orvosink” a' nyavalyák' gyógyításá-nak ezen olly hathatós eszközéről — a' diae-táról — csaknem egészen elfeledkeznek”: ho-lott — noha minden időkben a' nagy orvo-sok egyszerűen gyógyítottak, 's az életrend-re mint fő fontosságu dologra ügyeltek, még-is csak most van azon *kor*, melyben az élet-rend legáltalánosb figyelemmel pártoltatik az orvosok által. 'S kissé víg, midőn érkező gráncsolólag érintvén, hogy hazánkban alig-ha nem legtöbbet esznek, azt veti utána: *ezen értelemben is igaz: extra Hungariam non est vita.*

— A' *literaturai* részben egy névtelen „rövid észrevételeket” közöl *Edvi Illés Pál* *koszorúzott néptanító könyve* első kiadásáról, mely — mellesleg legyen mondva, azóta nem csak egészen elkült, hanem egy második bő-vített 's javított kiadás által immár pótolva is van. Az észrevételek, legnagyobb részt nem csak figyelmet, de követést és köszü-netet is érdemlenek; 's mi itt elmellőzvé, hogy a' nem *grammaticae* író rec. *grammatizál* is, mely alkalommal egy pár curiosumot is ejt, (péld.: „Péter' felesége” az által eredt,

hogy e' kitételből: „Péteré feleség” a' ma-gyar euphonia az e' ragot a' feleség után tet-te; az ollóska, flúcska diminutívumokban a' kicsinyítő: ócska, úcska stb); csak arra, mit rec. az academiai vizsgálókra nézve mond, jegyezzük meg, hogy ők, igen is, nem csak a' könyv' rendszerére 's előadására általá-ban ügyeltek, miket rec. is helyben hágy, hanem a' részletekre is, csak hogy abból nem következik, mikép nekik tisztók lett volna, minden tévedést együl egyig megigazítani — *ez a' critica' dolga*, 's illy vegyes tárgyú munkánál valóban nem is egy, hanem tüh-bek' hozzájárulása kívántatik (íme jelen rec. is *főleg* csak a' számvetési és gazdasági tárgyak-ra tett jegyzéseket), hogy a' könyv minél in-kább kitisztúljon hibáiból, melyektől külön-ben is *egy* illynemű munka sem ment. 'S mind a' mellett, hogy Edvi' könyvében is van-nak ilyenek, az mégis kétség kívül a' leg-jobb nálunk e' nemb; mellynek, a' mon-dott okból, minél több illy jóakaró bírálókat ohajtunk. Csak így reménylhetjük, hogy a' leg-közelebbi kiadás, részleteiben is közel fog állni a' tökélyhez.

Következik Hufeland' hattyúdalanak, az Enchiridion medicumnak, az orvostudomány' e' valóságos kincsének in nuce, rövid ismer-tetése, 's belőle — igen helyesen — az orvos' viszonyairól szóló érdekes czikk' fordítása.

A' Különléle között a' vas utakat illetők, jegyezzé meg a' szerkesztő nem tudomá-nyos folyóirathá valóik.

S. F.

Csató' levelei.

nemes lelkű Csató meg akarta nekem hálálni, hogy akkor, midőn még nem volt olly hatalmas ember mint ma, kis hivatalkát kerestem neki, és őt a' nevezett választmánynak ajánlám. Ha Csatónak idővel is volna még szüksége pártfogó barátokra (de hiszen ő mig *kezét bírja* a' Hirnöknel marad!) ezen dicséretes tette őt az emberek előtt fogja a-jánlani. Compromittálni akart tehát engem hála-datosságból! Ne gondolja azonban, hogy czélját érte. A' nevezett választmány' tagjai sokkal értelmesebbek, élesebb ítéllettel bírók, és szabad-elműbb férfiak, hogysem magokat véleménykülön-bőzés által megsérve érzének. Sértés egyedül az általam elmondott vélemény' kifejezéseiben lehet-ne, de arra nézve is máskép áll a' dolog, mint Csató képzei. En Csatót soha sem hatalmaztam fel privát leveleim' közlésére, és így nem nyom-tam leveleimre a' nyilvánosság' bélyegét: hogy a-

zok közönség előtt megjelentek, nem az én vétkem, hanem a' közlöé, 's minden neheztelésnek, melly belőlök származhatnék, a' közlőre kellene visszaesni. Mellyikünk nem ejtett valaha biztos körben, nem írt barátságos levélben szavakat, mellyeket soha nem mondana nyilvánosan? Otthon és barátink' körében mindnyájan olly kényelmesen, olly pongyolán viseljük magunkat! valamint öltözetünket, úgy szavainkat sem válogatjuk. Privát körökbeni olly nyilatkozásoktól, mellyek nem közönség elébe valók, a' legóvakodóbb, legmérséklettebb ember sem ment; de mi lesz akkor a' társasági életből, ha az illy nyilatkozások publicitást, szándékunk, akaratunk ellen kapván, vétkeknek és kárhozatosaknak ítéltetnek? Akkor vége minden bizodalomnak, 's akkor tanácsosabb lesz társaságon kívül, vad állatok között élni. Ha van ember, ki privát körben soha sem mondott, barátságos levélben soha nem írt olyt, mit nyilvánosan átallana mondani, az lépjen elő és kárhoytasson engem, annak lesz joga kárhoytatni, de másnak nem. Az hitetlenség és árulás, midőn a' bizodalom' pecsétje alatt mondott szavak nyilvánossá tétetnek, a' mondónak tudta, akaratja és engedelme nélkül. Az én leveleim nem csak bizodalom, hanem barátság' levelei is voltak, és így ezen levelek' közlése kettős árulás. Elárulása a' bizodalomnak, elárulása a' barátságnak! a' legalacsonabb, legnemtelenebb, mire ember képes vetemedni; és én nem tudok szavakat találni, mellyek elegendőkép kimagyarázzák, mennyi és millyen megvetést érdemel az emberi társaságban az áruló barát. De én Csátóra nem neheztelek leveleim' közléseért, neheztelni csak arra lehet, ki erőben van; sajnálom inkább őt, szivből sajnálom, hogy olly mélyen sülyedt, kiben tehetségek voltak egy egészen más szerep' játszására. Meglehet, hogy Csátónak, jelen szerepe tetszik, az nézete 's izlése szerint való, ezt ő lássa; én valamint most, úgy ezután is mindenkor inkább akarok *elárult*, mint *áruló* lenni.

Mi a' leveleket illeti, nekem fáj 's nem szeretem azt, hogy testületről mondott 's nem azon tisztelettel, mellyel testületekről nyilván mindig szólni kell, mondott szavaim nyilvánosakká lettek: azonban ezen szavakat örökké csak privát beszédnek fogja venni minden értelmes, meddig én nyilvánosaknak nem nyilatkoztatom őket, és csak akkor fog érettök neheztelhetni; mert csak akkor van a' sértési szándék' bélyege rájuk nyomva; sértők pedig csak akarva lehetünk: véletlen 's akaratlan soha nem. Ha én tudtam volna, hogy leveleimet áruló barátnak írom, akkor azok más kifejezésekkel irattak volna; — mint most írva vannak, úgy publicum előtt testületről szólni nem lehet, 's meddig illellemi törvényeket ismerünk, nem szabad. Véleményünket megmondani lehet is, kell is, testületről szinte úgy, mint egyes emberről, de az, ki nem akar minden viszonyokat lábbal tapodni, ki társasági törvényeket ismer, örökké más és más hangon szoland testületekről, 's egyesekről. Én legalább közönség előtt soha nem szóltam és soha nem fognék, csak tisztelettel, mert egyes személy, bár fényes rangban állna is, testülettel hasonló magassági ponton soha nincs az én nézetem

szerint. Miket én a' színházi választmányról privát levelemben irtam, azokat nyilvánosan írni illetlennek és tiszteletlennek tartom: visszavonni azonban nem fogom őket, mert nem akaratommal lettek nyilvánosakká. 'S így örökké csak barátságos körbeli nyilatkozásoknak kell tekinteni.

E' levelek' közlése örök bizonyosága lesz annak, hogy Csatót csak saját személyes érdekei vezetik 's ezekért ő kész mindent felforgatni, mindent lábbal tapodni, még a' barátság' titkait is, mellyek, mióta erkölcsről emberek között fogalom van, tiszteletben tartattak. Én előttem a' privát levelezések' titka örökké sérthetetlen, szent volt, örökké az marad, 's olyakat, mikről hiszem, hogy a' levelező nyilvánossá tenni nem akarhattott, még akkor is titokba fogok tartani, midőn barátom ellenséggemmé lett. Ezen társasági renden, illedelmen, becsületességen alapodó elvből nem közlöttem én mai napig Csató' hozzám írt leveleit az ő engedelme nélkül, ámbár sok dolgokat felvilágosítottak és némelly köztünk fenforgó kérdéseket rég eldöntöttek volna; ezért akarám őt felszólítani a' Figyelmező 42. sz. 731. szeletén, hogy engedje meg nekem, nem leveleinek *egész terjedelmökben közlését*, hanem belőlök csak *azokét, mik a' köztünk fenforgó kérdésekre tartoznak*. Ő nem bánt én velem hasonló nemességgel, mert először, engedelmem nélkül közlé leveleimet; másodsor, nem csak azon részben, mellyben neki netalán argumentumúl szolgáltak, hanem egész terjedelmökben: és most ítélje el a' közönség, mellyikünk jár igaz úton, mellyikünk marad a' becsületesség' örökre tisztelendő korláti közt. Ennyit, közlött leveleimre nézve, 's még azt, hogy nekem lehetnek Csatóhoz írt több bizodalmas leveleim is, de én azoknak közzé tételére nem hatalmazom fel őt, valamint most nem hatalmaztam: nem mintha nekem, nagy okaim lehetnének leveleim' közzé tételétől tartózkodni, vagy több okom, mint Csátónak vagy bár kinek, hanem azért, mert azon levelek soha sem voltak közönség elébe számítva 's ha bár a' bennök kimondott véleményekért kezeskednem lehetne is, a' kifejezésekért nem, valamint senki nem, privát körben ejtett minden szaváért. Csató e' részben bátrabb volt nálamnál (a' hevesebb vér mindig bátrabb), ő engem nem csak *felhatalmaz*, hanem *felhív*, *minden* hozzám akármelly időben intézett privát levelei' kiadására: midőn tehát én az ő leveleit kiadom, csak az ő akaratát, sőt nyilvánosan kifejezett kívánságát teljesítem. Ő ezen felhatalmazás és felhívás által, mindent a' mit privát leveleiben monda, közönség előtt is mondottaknak akar tekintetni 's e' szerint rájuk nyomván a' nyilvánosság' bélyegét, magára vállalja érték a' feleletterhet. Csúpan egy dolgot akar még kikötni magának, azt t. i. hogy saját leveleinek *ő legyen első magyarázója 's én ne szennyezzem be magam' újolag olly ítéletelőzéssel 's bírómegvesztegetéssel, melly minden igazságszerető és tudó ember előtt egy jókora falsificatióval bizonyosan fölért*. Én olly erősnek hiszem ügyemet 's annyira szeretem az igazságot, hogy ha meg tudnám magamat a' fölgyőzni, hogy Csátónak abból csak legkevesebb haszna is leend, ha leveleit ön maga commentálja

először, azonnal teljesíteném magam alkalmatlanságával, ezen kívánságát: de én ebben Csatóra nézve menedéket és szabadulást nem látok, azon kis diadalnál egyebet, hogy az ő — hihetőleg a' dolgok' értelmét elcsavarandó — commentatióját vélje a' közönség egykét napig igaznak, meddig t. i. az én magyarázatimat is látta. Vagy igaza van Csátónak, vagy nincs; ha igaza van, kiséül az igazság, bár ki commentáljon előbb; ha nincs, később sem szabadul meg argumentumaim elől; azért én nem ugyan commentatióimat, — mert hiszen a' levelek elmagyarázhatlanul világosak — hanem jegyzeteimet a' levelek mellé függesztem mindjárt 's nem csinálom magamnak, Csató' egy kis gyermekes szeszélyéért, azon alkalmatlanságot, hogy később idézgessem ismét levelei' szavait, egész periodusait, vagy talán egész szakaszait is. Azt állítja Csató, hogy ha én commentálok először leveleit, az *ítéletelőzés és bírómegvesztegetés, melly igazságtudó ember előtt falsificatióval ér fel*. Megengedem, olly igazságtudó ember előtt, mint Csató, ki a' törvényekhez mitsem lát szik érteni, de a' törvények szerint igazságtudó ember, nem talál az előleges commentatióban semmi méltatlanságot Csatóra nézve, bírómegvesztegetést pedig még kevésbé, és legkevésbé itéletelőzést. Méltatlanságot és bírómegvesztegetést nem, mert ezen előleges commentatio sem több sem kevesebb mint ügyvédi értesítés (informatio); a' mi, hogy nem bírómegvesztegetés, mutatja az, hogy gyakorlatban van hazánk' legfelsőbb forumainál, es maig senkinek sem jutott eszébe az informatiók mint vétkezes megvesztegetések ellen kikelni. Itéletelőzést nem, mert igazságos és józan bíró nem hoz egyes informatióra mindjárt itéletet, hanem előbb kihallgatja a' másik félt is; azt pedig, hogy egy egész olvasó közönség, melly nekünk ez ügyben bíránk, primae informationis legyen, kábaság volna feltenni: sőt mi írók gyakran tapasztalhatjuk, hogy igen is ultimae informationis, 's többnyire hajlandó annak adni igazságot, ki legutoljára szól. E' szerint semmi ok nem lévén reá, és semmi nyereség Csatóra, ha ő informál is először, levelei ezennel jegyzetekkel kísérvé közölnének. És pedig szóról szóra, csupán néhány nevek hagyattak ki kimeleltből Csató iránt. Ha ő azt hiszi, hogy ezen kihagyások nincsenek rendén, pótolja ki önmaga. Ő jól fog emlékezni mindenre.

I.

V....., maj. 21. 1834.

Kedves Barátom Uram, jelentem Kegyednek, hogy elbeszélésem („A' szerelemmel ne játszszál“) mintegy felében már készen van, 's junius' folytatában Pestre okvetlenül megérkezik. Most, miután B....éknál valamennyire már megszoktam, naponkint többet dolgozhatom. — K.... írt hozzám a' Batkátár végett. Azt feleltem neki, hogy csak írott alku mellett 's csak a' jövő september' végén, mint az academiai n. gyűlés' elmúltával, vállalhatok el ilyest. Ha közli Kegyeddal a' dolgot, gyámolja Kegyed szándékamat 's javasolja neki a' várakozást. — Igen nagyon szeretném tudni a' sensátiót, mellyet a' Kritikai Lapok' V. füzeté 's különösen a' Replica okozott. Gondoskodjék Kegyed, édes Barátom, hogy Schmidtől Aradon legalább a' könyvet minél előbb megkaphassuk. — Az én dolgaimat ajánlom Kegyednek édes jó Barátom. Ha rá ér, írjon valamit a' sokból, mit írhatna; de hi-

szem egyikét sorba is sokat írhatni. — Széchenyi' jelenléteért irigylem a' pestieket. Fáy, Vörösmarty és Schedel urakat ezerszer üdvözlöm 's örökös indulattal vagyok szolgája barátja kedves Barátom Uramnak Csató m. k.

II.

V....., maj. 26. 1834.

Édes Barátom Uram! Nem tudom vette-e már Kegyed leveletemet, melyet néhány nappal ez előtt bocsátottam el postán. Ezt Zöldy viszi a' kit ismer Kegyed. Ebben is csak azt mondom, mit abban mondek: ajánlom Kegyednek ügyemet; 's hogy K..... írt nekem. Igen szeretnék ezzel az emberrel írott alkura lépni, de a' jövő nagy gyűlés' végéig nem foghatok a' munkához. Lássá ő, ha akarja-e a' két feltételt. A' többire nézve tudja Kegyed szándékomat. A' hol és mi helyt nyílás akad. Állandóra kell szert tenni. A' Batkatár ehhez nem volna rossz kezdet, ha úgy találna kiutni, hogy helyben lennénk. Ha innen a' flúkat felkaphatnám: annál jobb, de ez az anyára nézve kényes pont 's még az atya által nem vala említve. Egy egész esztendeig, mint mondam, szabadok vagyunk, ismerkedünk. Mind eddig nincs semmi panaszom. — Nem tudok semmit a' Kritikai Lapokról, az Auroráról, a' Replicáról, Széchenyiről, Döbrenteiről. Elbeszélésem készten készül 's júniusban még megkapja Kegyed. Dolgaimról 's reményeimről, minden idegen iránt hallgatást kérek, ellenben Schedelt, Vörösmartyt, Fáyot határtalan bizodalommal üdvözlöm. Egy pár sorát várom Kegyednek (postán), állandó szeretettel vagyok tisztelő barátja Csató m. k.

Zöldynek egy pár versét írom ide, ha használhatja Kegyed. (*Következnek a' versek*).

III.

V....., jun. 21. 1834.

Kedves Barátom Uram, az istenért, ne gondolja Kegyed, ne gondolják barátim, hogy van vagy lehet alkum, melly megválasztatásomat akadályozza. A' literatura életpályám nekem, a' nevelés menekhelyem, mellybe csak akkor vonúlok, midőn amarról a' vas szükség által leszorítatom. Tudja Kegyed, hogy a' Batkatárt kész valék írni, ha K..... még 50 vagy kétszer 50 forintját akará vala koczkáztatni, de ő volt az, ki minden ígéret, becsület sőt szóalku' ellenére ezt tenni vonakodott 's így engemet Pestről és pályámról leszorított. Mit vala ekkor tennem? haza, NVáradra mennem és tengenem? Minden esetre jobbnak hittem B....éknál próbát tenni, ha talán bizodalomokat megnyerhetvén, a' gyermekeket Pestre felkaphatnám; de alkuról, lekötelezésről, egy esztendő' leforgása előtt magának B....nak nyilatkozásakint szó nem leend, 's így én addig itt is szintűgy ura vagyok jövődömnek 's tetteimnek mint Pesten valék. Különben is akarmikor egyeznénk B.....al, a' legelső feltétellel részemről mindenkor az, hogy ha az academiánál helybeli rendes taggá választatom, azonnal Pestre megyek, akar jönnek ők vagy küldik velem gyermekeiket, akar nem. Igen szerencsétlenül kellene menni a' dolgoknak, ha egyszer megválasztatva nem tudnék magamnak B....ék nélkül is élelmet szerezni Pesten addig is, míg az academiai fizetések folyamatba jönnek. Tehát megválasztatni a' fő czél, melly nélkül minden egyéb semmi, a' fő sark, melly körül minden egyéb forog, 's az ügy, melyet olly igen ajánlék 's most újlag ajánlok Kegyednek. — Mennyire szükséges ez a' basis, ez a' sarok az én lelki életemre 's munkálódásimra, meglátja Kegyed a' következőből. B.... igen meg van velem elégedve, de azt kívánja, hogy gyermekeit, kikbe minél előbb mindent beakarna öntetni, naponként *hat órát* tanítsam; 's mint látom három esztendő előtt semmi kedve sincs flúit

városba küldeni. Maga az első feltétel, ha sürgettetni fog, elűzend engemet a' háztól, mert épen semmi időt sem enged magam részére 's javára dolgozhatnom, ha egészségemet nem rontaná is, rontandja pedig inkább mint a' Kegyedét (— édes Barátom!! —) a' Zseb-szótár, vagy enyémet a' boldog emlékezetű Jelenkor.

K..... igen furcsa a' maga vádjaival 's panaszai-val. Mondja meg neki Kegyed, hogy ha aláírott contractust küld le hozzám és úti költséget, két héttel azután nála leszek.

Horvát agyon van sújtva, édes Barátom; a' miket mond, azok egy agyon sújtottnak vergődései. Sz..... vitte a' legbolondabb vitz, mellyet valaha hallottam; a' jelen esetre alkalmazva, Horvátnak nem marad egyéb hátra, mint historiájában vagy is annak roppant anyagai' gyűjtésekben éledezni fel. Meglátjuk mit szülend az idő. — Az V-dik füzetet Aradról kaptam meg; reménylem, a' Tudománytár' I. kötetéhez is lesz rövid időn szerencsénk.

Zöldy, ki itt postahivatali exspectans 's az alatt engemet suppléál, tiszteli igen nagyon Kegyedét. Fábián 's minden a' ki itt megfordúl, velem együtt *), tisztelettel szól Kegyed felől 's bizodalommal és szeretettel. Az egy Náray nem mer szólani. — Vörösmarty' epicumjait 's Kegyed' dalait örömmel olvassa az ki egy kecses kis barna lélek. — Tisztelem Barátimat. Mutassa meg Kegyed nekik e' levelemet. Engemet vezettek eddig a' körülmények, nem én azokat 's én vagyok-e mindig a' hibás, ha nem birtam velek? Szánnunk kell azt, kit a' habok hánynak 's partra segitenünk **), nem ócsárlanunk. Vagyok 's leszek mindenkor hív barátja Csató m. k.

Minden perczem elbeszélésemnek van szánva, mi-helyt elkészülhetek, küldöm postán.

IV.

Buziás, aug. 1. 1834.

Édes drága Barátom Uram, Negyed napja tettem gyermekeimmel exament 's már Buziáson vagyok, minden nap sőt minden órán gyermekeimmel 's körülök bajlódva. Lehetetlen volt csak egyet is elvégezni elbeszéléseim közül — mert a' könnyebbet kerestemben háromhoz is fogtam — 's most azon szomorúság ül szivemen, hogy nevem az idei Aurorából ki fog maradni. Ha lehet ezt elkerülnöm, tegye Kegyed hogy elkerüljem 's vegye fel a' következő lapon álló romanzát, mellyet itt Buziáson foltoztam valahogy össze 's ígéretem' meg nem tarthatásáért bocsásson meg. A jövő évihez kettőt is fogok bocsáthatni bírálat alá, mert Zöldyt délutáni órákra segédemül szándékozom fogadni, milly segedelem nélkül ez időlopó helyzetben épen nem volnék képes sokáig maradni. Ha az idei nagy-gyulás november' elején, vagy hamarabb lesz, magam is meg fogok jelenni minden hihetőség szerint, mert examen után két héti absentiát kötöttem ki B....tól magamnak 's minthogy most kedvökért a' gyermekekkel ide lejttem, azt a' mikor tetszik vehetem ki magamnak. Csak lenne már! csak tudnám már idejét jó előre! — Leveleket és könyveket várva várok Pestről, amazokat kivált, ha Kegyedről és Fáyról és Vörösmartyról és Schedelről szólanának. De ha felmegyek Pestre, bár egypár napra is, bőven kibeszélendjük magunkat. Az én itteni helyzetem elég jó, néha azt kell mondanom, igen jó, de nem dolgozhatom; húzamos időt még most nem vehetek magamnak. Mint szeretnék írni Vörösmartynak és Fáynak és nem lehet. A' kis B.... S.... sok kedves pillanatot szerez nekem kecsegtetésével és szép elméjével. De

*) Kérjük ezt figyelembe tartatni.

**) Akartam és akartuk partra segiteni: de ez az ő viselte mellett lehetetlen volt.

mindig fél, hogy megszökön. *) Tegnap egy angol imádságos könyvet mutat nekem 's benne e' sorokat fordításban: .. In te, domine, speravi — non confundar in aeternum! Az isten ennek a' megmondhatója. — Most a' romanzéhoz.

M a r i.

(Romanza).

Tudtom kívül
Egy ifju jött az est' ködében
Hársom megül,
Bájjfény derenge szép szemében,
Elandalodtam természetben
Tudtom kívül.

Tudtom kívül
Az ifju szól, hogy ég miattam
Hogy jajja gyúl...;
Soha illy kegyes szót nem hallottam;
Elelmenék 's még is maradtam
Tudtom kívül.

Tudtom kívül
Hő karja már körülem ére
Gyöngédedül.
Milly tett leend a' büszke' bére? —
Bágyadt fejem vállára tére
Tudtom kívül.

Tudtom kívül
Szív szívet ér, rettent, emelget,
Lankad, hevül;
És így az én óráim közelget...
Oh ég, ha ő most mást ölelget
Tudtom kívül!

Csató Pál.

Nincs egyebem most mit méltó volna beküldeni, ha van egykét lap még nyomtatatlan, fogadja ezt jó szívvel Kegyed 's szeressen engemet úgy mint szereti hű barátja Csató m. k.

V.

V....., sept. 15. 1834.

Kedves Barátom Uram! Megbecsulhetetlen előttem Kegyed' barátsága. **) — Szégyenlenem kell, hogy viseletem olyan volt, melly egy Fáyt és Schedelt 's talán Vörösmartyt is kétkedésbe hozhatott irántam; — de egy vigasztalásom van, az: hogy Kegyedben nem csalatkoztam 's Kegyed nem én benem. — Minden kétes cselekedetimnek egy kulcsa van: a' szükség; gyenge oldala characteremnek az: hogy a' személyek iránt tisztelettel 's szeretettel tudok viseltetni ott is hol elveket és egyes tetteket kárhoztatok; de lelkem mind e' gyengességem mellett is azt mondja, hogy meggyőződéseim ellen még soha sem szavaztam 's hogy világos pulyaság vagy gazzság' részén még soha sem állottam, állani nem tudnék. — A' tévedés emberiségünk' osztálya, édes Barátom, 's hogy énnekem ebből nagy rész jutott 's hogy tévedezésimből többnyire kínos tapasztalások után vergődtem ki, azt én fájdalmas őszinteséggel vallom meg. Tévedeztem Döbrentei iránt — 's azt drágán, igen drágán fizettem-meg; tévedeztem Sz..... iránt, hogy személyes ismeretségemben alkalmam volt ezen characterbe mélyebben belátnom; de ha engemet e' két ember iránti jó véleményem, szeretetem, elfogultságom, vagy akár minek mondjuk, annak legnagyobb 's első, talán ifjú koromból maradt, hevében is elragadott-e valami publicus nyilatkozásra mellettök? 's ellenben há valaha kételkedtem-e Kegyetek mellett 's Kegyetekkel nyilatkozni, ***) há nem keresve kerestem-e illyes alkalmakat? 's há némelyekből nem méltatlanul va-

*) Nem ok nélkül.

**) Igen, mikor szükség van rá.

***) A' legújabb Csató azt mondja: az volt mindenkori fenakadásunk és panaszunk ellene, hogy nem akar partunkhoz tartozni, nem keresi meghittségünket. Hirnök 73. sz. 3 lap. 3. szept.

lék-e kizárva? *) Ezekre feleljenek meg magok az én barátim. Szánom azt az embert, a' ki engem az ál Aurora' távolbeli redactorának költött — engemet, ki Sz....vel soha sem leveleztem 's a' fenforgó dolog csak egy élő szóval sem volt közöttünk említve — mert lelke rossz 's alacson boszút alacson eszközökkel kíván állani, ellenem, ki őt hihetőleg, bűnömmeleg-alább, soha sem bántottam meg. — Mi nézetim vannak az academiáról, 's mi cél vezet engem minden literaturai dolgozatomban, senki sem tudhatja jobban mint épen Kegyed édes Barátom, ki a' köz jót, köz hasznát, izléstisztulást, tudományterjedést, szóval a' szépet, igazat és valót mint ideálokat 's ezeknek eltántoríthatatlan 's kifáradhatatlan üzésöket nem egyszer 's nem ezerszer hanem milliószor hallotta tőlem, és nem egyszer kétszer, hanem mindig tapasztalhatta, édes Barátom, hogy csak ezeknek 's meggyőződésemmek hódolok. Ez annyira megy, hogy nevetséges embernek kell azt declarálnom, a' ki azt mondván hogy ismer, engemet az academiái (vagy akarholi) *servilisek 's egoisták* sorába akarna számítani. — Az egész dolog tehát a' benem mint leendő academiái tagban bizhatás vagy nem bizhatás iránt ide megy ki: Lehetnek-e olly egyes, de még is fontos kérdések, mellyek iránt az én tisztalelkű meggyőződésem a' Kegyetekétől el fog térni? Felelet: kétségkívül; hiszem nem történik-e ez meg elégszer magok Kegyetek között? 'S valljon mit csinálnak ekkor Kegyetek? nem capacitálják-e egymást kölcsönösen mind addig, míg nagyobb consensust vagy épen unanimitást eszközölhetnek? 's ha ez az utóbbi (az unanimitas) nem eszközölhető: nem enged-e a' kisebb rész a' nagyobbban, hogy a' végzés annál nyomosabban essék 's a' párt vagy felekezet' tekintete szakadozások által ne vesszen? — És ime fogadja itten édes Barátom az egész oldal' vagy felekezet' nevében, a' mellyhez tartozni én is örömömnek fognám tartani **), abbéli őszinte 's unnepestes nyilatkozásomat 's fogadásomat, hogy valahányszor olly kérdések — fontosak vagy nem fontosak — fordulnak elő, mellyeket a' párt vagy oldal a' magáéinak ismer, — mert csak ez határozza itt el a' fontosságot — és ha az én meggyőződésem az iránt egyik vagy másik pártombeli tag' meggyőződésétől el fog térni: én ezen meggyőződésemet ugyanezen liberalis ***)) pártom' többségének 's végzetének mindenkor fel fogom áldozni 's mindig azzal, soha az ellen nem, szavazni. ****)) — Nem igen jól esik a' becsületes embernek édes Barátom, mikor olyanokat kell magyaráznia 's fejtegetnie, miket róla fel kellett volna tenni; de minthogy barátink között is vannak olyanok, kik ha azon becsületesség felől nem is de legalább az állhatatlanság felől — noha a' becsületességben nincs állhatatlanság *****)) mihelyest világos a' pactum — kételkedtek, jó lesz őket bizonyosakká tenni — 's erre kérem Barátom Uramat — hogy az ember tudja kötelességeit 's elszánt akaratja is van azokat teljesíteni. Hibám volt az nekem mindig, hogy nem beszélgettem, nem fejtegettem, nem kerestem nexusokat, hanem mindig csak arra a' mit tettem, de leginkább arra, a' mit tehettem 's fogtam tenni vagy tehetni, támaszkodtam, noha ez nem mindig ismertetik el 's csak későn vezet célhoz. 'S e' tekintetben hálás vagyok Kegyedaek azon intésekért 's javaslatokért, mellyeket ad 's azokat kész vagyok minden erőmből teljesíteni. Fáynak, a' Kritikai La-

*) Az idő bebizonyította, hogy nem.

**) Most Csató azt mondja: hogy ezen felekezet *dúlógó és pártos szűcség volt, hogy ezen pártnak elveit a literaturára nézve ő mindig veszedelmeseknek tartotta.* Mindig Csató úr? Ime itt egy factum, kérem igen szépen, tagadja ezt a' factumot!

***)) Miért kárhoztatja tehát Csató ezen pártot? Lehet-e az illy pártot kárhoztatni?

****)) Kérem szépen egyeztesse ezt meg Csató szemleli nyilatkozásaival, nevezetesen avval, hogy ő magának szavazat-függetlenséget kötött ki, mint a' 71. számú Szemlében mondja.

*****)) Valóban nincsen!

pokba és Helmecczynek írni fogok legközelebb a' mint és a' mit lehet. Mind a' két gyermekem halálán volt e' napokban a' skárlátban, csak most kezdenek kivergődni a' veszedelemből, miért is e' levél nyolcz nap hevert félig megírva. Kétségbeesném, ha nem kapná többé Kegyedet Pesten. Vörösmarty itt volt nálunk de kevés ideig, betegen és zárkozottan. Én őt úgy szeretem most is mint mindig, sajnálnám, ha ő is pletykákra hallgatott volna. Schedelről 's Bugátról nem kételkedem, ámbár az első sem ismerhet engem olly közélről hogy characteremről eldöntő 's kimerítő ítéletet hozhatna. Erősítse meg Kegyed még S.....t jó vélekedésében irántam; a' többivel azután nem aggódok. Fáynak gratuláljon nevemben a' jutalomhoz addig is, míg irok 's csókolja nevemben Gusztiját 's kedves anyjának kezeit. — A' pénzért egy Aurorát kérek magamnak 's a' Kegyed' verseiből, melyekre örülök *) egy példányt. — Nem írja Kegyed ha javasolja-e feljöttömet a' nagy gyűlésre. Egypár sorát ez iránt még, mihelyt lehet, kikérem 's magamat becses barátságába mindig és folyvást ajánlom barátja Csató mk. — Schedeltől munkát kérnék a' Tudománytárba, de talán viszek-fel magammal valamit.

VI.

N. Várad, oct. 11. 1834.

Kedves Barátom Uram, Alig jöttem ide a' múlt Sz. Mihálynapon mint atyám' névnapján B....tól megígért szünnapjaimra le, midőn ötöd napra híret veszem, hogy B....nak kisebbik 7½ esztendőös fiacskája, legkedvesebb nevendékem, a' skárlátban, már látszatos lábbadozása közben, meghalt. B.... azóta vett tudósításim szerint annyira desperatus; felesége a' megmaradt egyetlen gyermeket olly szorosan anyai szárnya alá zárta, hogy a' nevelőtől pro hic et nunc, míg t. i. a' kiseded erősbödni fog, egészen elmentnek látszik kedvök 's én felelte örülök, hogy ez alkalmat a' végképi szabadulásra használhatom; úgy is a' beteges kis fiúk kimondhatatlanul elfogák időmet 's már már ellankaszták lelkemet. E' szerint a' jövő novembertől kezdve, ha csak módját ejtethem a' subsistentiának, ismét pesti lakos leszek, még pedig vágyom 's életem szerint holtomig. **) Kérem Kegyed, tudósítsa erről barátimat, 's Schedelt különösen nevemben kérje-meg, hogy ha szép fordítandó cikelyei lesznek a' Tudománytár' számára, azokat számomra tartsa meg 's ezen folyóirat' folytatásában tetemesb munkásságom' ezenneli ígérletét 's ajánlatát fogadja szívesen. Negyed vagy ötöd napra ehhez kapja Kegyed tőlem *Thalia*' 2dik kötetének bírálatát a' Kritikai Lapok' számára. Ha a' dolgot nem úgy találtam intézni, mint Kegyed ohajtáná, szabadságában áll azon változtatni vagy az egészet még egy ideig hevertetni. Reménylem 's ohajtom, hogy ezek 's effélék iránt is tökéletes egyetértésbe fogjuk magunkat nem sokára tehetni ***). — Az Aurorák' recensióját *Vidékítő*l az itteni casinoban olvastam. Furcsa, hogy ez a' Timoleon benne a' quaestio jurist olly szépen dissimulálta 's az, hogy részre hajlása a' másik Aurora iránt mint a' szeg a' zsákból mindenütt kitűnik. — A' szakadás úgy látszik a' másik részről még most is mérges 's így tehát a' vitát, ha az isten éltet, csak ki kell küzdenünk ****). — Egy levelét Kegyednek mielőtt felmennék várva várván, szokott indulatommal vagyok Édes Kegyednek hív szolgálja barátja Csató mk. „T. Csató Mihály úr' leveleivel.“

*) Örül Csató? Két v. három dalnak 's nem többnek? Ezt könny nélkül is tudhatta. L. Hírn. 71. sz. 3. h.

**) Most azt mondja: meddig kezét bírja a' Hírnöknél marad.

***) Ugy-e, Csató soha sem akart mi hozzánk tartozni! L. Hírnök' 73. szám 3. l. 3. hasáb.

****) Még küzdeni is akart mellettem!

VII.

Pusztai Szántó, jul. 5. 1837.

Édes jó Barátom! Itt küldöm Kegyednek elbeszélésem' elejét, Bettijét és Eugeniáját, melyek a' Kegyed' kezében lévő Angelicával, úgy hiszem, egy türhető egészet fognak most alkotni. A' részletekben, különösen a' Vörösmarty barátunk által kijegyzettekben, teljes hatalmú törölő és pótlóvá rendelem Kegyedet, megjegyezvén egyedül azt, hogy nekem csupán azon egy hely nyomja szívemet, hol (Angelicában) a' közöttünk is érdeklett csókscena kettős magyarázatot enged meg. Mert épen az a' darabnak humora, hogy a' leány más által csábíttassék el, mielőtt őt a' mi emberünk érteni 's elvenni határozná. Ezt a' helyet tehát egy kissé enyhíteni kell. Ha jelen volnék én, egy pár sort szűrnék be, melyek egyenesen és világosan a' medicinae studensre, mint szándékom vala, hárítanak a' csábítást. — Vágyva vágyok hallani, mit mond Kegyed Eugeniára 's ezt e' visszatérő emberemmel, reménylem, meg fogom érteni. Minthogy sógoromnak néhány apró commissiót adtam 's bízom, hogy a' censor ezen szerelmi dolgokban nem fog felakadni: igen szeretném, ha Kegyed honorariumomnak közelítőleg kiszámítható részét egy nappal ezen levelemnek vétele után sógoromnak bepecsétlenül általadná, a' mi netalán a' ki nyomtatás után részemre fenn maradó lenne, azt én Kegyeteknél utóbb is feltalálnám. Én még eddig Kegyeteket mindig *generosusoknak* tapasztaltam. — Balzacot akar most küldje ki Kegyed, akar nekem személyesen adja által, midőn Elek napra (15-a hujus) egy pár 24 órára berándulok 's Kegyednél mulhatlanul megjeleni fogok. Különben is, a' miben szolgálhatok, szívesen cselekszem.*) Addig is, míg láthatnám Kegyed, számos praenumeranst ohajtva **) 's magamat szíves barátságába ajánlva, két nemes és bajnok társát pedig szívemből tisztelve állandóul maradok Kegyednek, tisztelt Barátom, szolgálja, barátja Csató mk.

VIII.

Pozsony, dec. 29. 1837.

Tisztelt Barátom Uram! Épen szándékoztam írni Kegyedhez, midőn igen becses és kedves ***) levelét venni szerencsém volt. Ugyan is örvendő olvasztam néhány nappal az előtt nevemet az Athenaeum' jövő évi dolgozói közt ****) s ismételni akartam Kegyednek azon ígéretemet, hogy a' legelső kész munkámat ezen intézet' használatára fogom minden bizonynyal beküldeni, miben eddig is csupán helyezetem' újsága 's a' most változó évvel tetemesen megtorlott foglalatosságim igen kedvem ellen hátráltattak. A' mi a' Kegyed' levelében hozzám intézett kérdést illeti, én már annak tételében is a' Kegyetek' nemes lelkű és részvevő *****) gondolkodásának irántam világos fanúságát szíves háladattal ismerem el, és sietek reá ezennel a' legnagyobb nyíltsággal és határozottsággal felelni. — Édes Barátom Uram! Senki sem ohajthat forróbban Pestre önválasztott 's önállású *****) literatori munkásságra visz-

*) A' 73. számi Szemle azt vallja: hogy ő az Athenaeumba nagy kérelemre 's előre lefizetett, utána hordott készpénz honorariumra adott munkákat.

**) Azon Athenaeumnak, melynek most a' közvéleményben ártani akar! (Csató' saját szavai). — L. Hirnök, 71. sz. 3. h.

***) Becses és kedves volt, mert hivatalt jelentett Csátónak.

****) Hat héttel a' Szemle előtt még örvendő! Azután mindjárt ártani akarva ugyan ezen folyóiratnak, L. Hirnök, 71. sz. 3. h.

*****) Nemes lelkűek és részvevők voltunk tehát Csató iránt! Ugyan meg van hálálva e' nemeslelkűség!

*****) Jól megjegyezze magának Csató úr: önállású literatori munkásságra! Tehát a' Hirnöknek nincs önállású literatori munkássága! 'S most a' Szemleiben

szatérni, és senki sem ohajthat annyira a' pesti nemzeti színház' írójának előttem igen becses és kitűzött életpályámmal szépen egyező hivatalával megtiszteltetni, mint én ohajtok. Úgy annyira, hogy ezeket én, részemről, örökké csak azon *egy* feltételtől függesztsem fel, hogy mellette feleségemmel és gyermekemmel együtt *élnem* lehessen. Tudja kedves Barátom, hogy ezen feltétel' megszűnése okozta egyedül Pestről eljöttömet's olly viszonyokba léptemet, melylyekről én magamtól soha sem álmodoztam, melylyeknek első ideáját más adá lelkemben. Sokat haboztam és tündöttem, mielőtt feljöttem, 's ha akkor engem valaki 600 váltó forint biztos jövedelemmel kínált volna, bizonyosan fel nem jövék 's készebb lettem volna a' mellett — mert 600 váltó forintból Pesten nem élhetni — inséget és szükséget szenvedni, csakhogy pályám és principiumim egymással öszhangzásban *) maradhassanak 's a' világtól, melly úgy is lengeséget ruháza rám **), illy kemény következetlenséggel ne vádoltathassam. Azonban existenciám nem lévén sehonnán biztosítva, e' lépés megtörtént, 's most, miután az megtörtént 's miután egyszersmind, ha én jól látok, a' Hírnök' pilitticai tendenciája valamennyire szelidülni kezd ***): véli Kegyed, hogy okosság volna ennek elhagyásával ismét a' *nem-élhetés'* feltételeibe 's bilincseibe ugranom vissza ****)? Én ez utóbbi kérdést csak azon esetre értem, ha azon „értekezésben“ mellyet Kegyed velem a' színházi költség iránt megnyitni kíván, 600 váltó forintnyi fizetés vétetnék alapul. Kedves Barátom Uram! Ha azon lényegi befolyást, mellyel egy alkalmas színíró akar melly színház' előadására a' nyelv' tekintetében 's ez által annak általános hatására, sikerére és hasznára szükségképen van, különbözőleg méltányoljuk is, még sem engedhetem meg, hogy azt olly csekélyre lehessen tenni, mint a' *legutolsó* színészét, kinek a' pesti magyar színház kétségkívül szinte 600 váltó forintot fizet, 's én pirulnék egy olly középponti intézetért, melly hasonló munkát és fáradságot csak így tudna vagy akarna honorálni. — De a' hazafiság és elvek! mondja Kegyed. — Igen helyesen, ha én ezek' reputációjából az élhetés végett még ki nem léptem volna *****). De minekutána már kiléptem, a' legbütbább inconsequentia' vádjá nélkül azokba a' *nem-élhetés'* feltételei mellett vissza nem léphetek. Én e' dologról, mint gondolhatja Kegyed, több hónap óta elmélkedtem 's a' következő három fő pont iránt egyeztem magammal meg: I. Hogy a' pesti színházi költségek szoros és állandó kötelessége volna, évenként 16 felvonást fordítani, mellyekből 8—10 felvonásnak nagyobb darabokra kellene fordíttatni, azaz, évenként legalább két 4—5 felvonásos darab volna fordítandó, nem mind aprók. II. Ezért a' színeköltő hónaponkénti 50 pengő forinttal honoráltatnék. III. *Eredeti* szindarabjai úgy honoráltatnának, mint idegen költőké. IV. Én ezen feltételek mellett a' pesti színházi költséget a' jövő Husvétől kezdve örömmel fogadnám el. — Ezek azok, kedves Barátom Uram, miket Kegyed' nagy becsű felszólítására válaszolhatok. Kegyed' bölcseségére bízom azokat a' körülmények szerint használni vagy nem használni's engemet a' tárgyban teendő lépéseiről annak idejében egy pár sorrral tudósítani. — A' Hírnök' előfizetői a' jövő félévben az én számolatom szerint 2000 körül

függetlenséggel mer dicsekedni. Ime egy szép factum

*) Tehát a' Hírnökknél nincsenek pályája és principiumai öszhangzásban! Miért van tehát a' Hírnökknél elvei 's nézetei ellenére? élelmi szükségből.

**) És méltán.

***) Azt nem igen vesszük észre, mert a' legnagyobb absurditások azóta jöttek vitatás alá.

****) A' 71. számú Szemle azt mondja, hogy Csátót nem pénzbeli, hanem erkölcsi érdek köti a' Hírnökhöz.

*****) Kell-e még világosabb bizonyítvány, hogy Csátó hazafiságát és elveit az *élhetés* végett megtagadta.

lesznek; Orosz 2½ ezer példányt fog nyomtatni. Igen számos és boldog új esztendőket kívánván Kegyeteknek 's magamat további kegyes megemlékezésbe ajánlván, változatlanul vagyok Kegyednek édes Barátom, tisztelő barátja Csató m. k.

IX.

Pozsony, jan. 8. 1838.

Tisztelt Barátom Uram! Vágyva vágyván természeti viszonyaimba vissza lépni *) 's indíttatva azon határtalan bizodalomtól, mellyel Kegyed' belátása, nemes lelkűsége 's irántami szivessége iránt mindenkor voltam**), érettebb 's elszántabb megfontolás után jónak találom Kegyedet ezennel felhatalmazni, hogy a' tudva levő hely iránt, ha még más elhatározás nem történt, az alkut részemre a' lehető legkedvezőbb feltételek alatt kösse meg 's az elválás' pillanatában ezen levelemre hivatkozhassek ***). Addig is, ha idő lesz, egy pár sorbeli értesítést a' dolgok' mostani fekvéséről 's vélhető eldőléséről bizodalmasan kikérem. Hat héttel a' lemenet előtti biztosítást minden esetre kérnem kell, hogy Orosz is magának azon idő alatt helyettesemről gondoskodhassek. A' legszívesebb üdvözlésekkel Kegyednek édes Barátom köteles szolgálja, barátja Csató m. k.

X.

Pozsony, febr. 11. 1838.

Tisztelt kedves Barátom Uram! A' Kegyedtől feltett színházirói kötelességek olly neműek lévén, hogy teljesítésük egy tetemesb mellékkeresetet sem rekeszt ki, én örömet rá állok azokra 's a' 800 váltó forintnyi, havonként fizetendő, évdíjra, ha csakugyan a' pesti magyar színház' jelen állapota, mint én ohajtom és reménylem, annyi állandóságot és rendszeres jövedelmet ígér, hogy az igazgatóság ezen summát 's annak rendes kifizetését — melly a' háztartásnál fő dolog — egy pár esztendőre legalább nyugodt lélekkel megajánlhatja ****). Csupán ezt kérem magamnak ki, hogy kineveztetésem' esetén elég idő engedtessek, itteni viszonyaimnak Orosz' hirtelen és tetemes hátramaradása nélkül feloldhatni, 's ezt csupán a' becsület végett, mert közöttem és Orosz közt ez iránt semminemű írott sőt szóbeli egyezkedés sem létezik. Azért is történhet kineveztetésemet kérem és kikötöm addig a' hírlapokba be nem iktatni, míg ebeni válaszem és megegyezésem Kegyedhez nem érkezik, miben, hiszem, az igazgatóság, tudva lejövetelemet, sem fog ellenkezni 's legfőlebb talán egy peremptorius terminust szabni, melly hogy a' leghosszabb esetben három hónapra fog kiterjesztetni, a' Kegyed' befolyásától 's az igazgatóság' méltányságától reménylem. Végül természetesen kérem és várom Kegyedtől, hogy megválasztatásomat azonnal tudtomra adni szíves lesz, hogy így minden szükségeseket jó korán elintézhessenek. — Orosz a' múlt héten B...ból azon üjítást hozta le Hírnökébe, hogy abban ezen túl a' magyar hírlapok' heti szemléje is foglaltassék. Ez a'

*) Tehát a' Hírnöknél nincs természeti viszonyaiban!

**) Még jan. 8. határtalan bizodalma volt belátásomban, nemes lelkűségemben és irántai szivességemben.

***) Ez mást bizonyít mint a' mit Csató a' 71. számú Szemlében vall, hogy t. i. míg ő kezét bírja és a' Hírnök élni fog, neki a' Hírnökhözi viszonyai változni nem fognak. Ubi bene ibi patria.

****) Ezen egy pár esztendő' kikötése volt a' fő ok, hogy Csatóval az igazgató választmány meg nem egyezhetett.

jövő számban csakugyan elkezdetik.^{*)} Eleget tanácsoltam az ellenkezőt, mert jó nem jöhet ki a' dologból^{**)}, de hasztalan. A' vezér ideák, mint mindenütt újságában, itt is egészen az övéi^{***)}, melyeket vagy ő^{****)}, vagy én, vagy Molnár öltöztetünk fel, mint a' stylus' tarkasága maga elégszer mutatja. Némelly szelidítéseken, reményilem, eddig is kezemre fogtak Kegyedek ismerni. — Egy álnevű rágalmozó levelet kapott a' minap Orosz Kegyed mint director ellen 's azt nekem adta, hogy Kegyednek az *illyesektől irtózása*^{*****)} *jelölül*, küldjem meg. De én ezt a' minden fontosság 's ész nélküli firkanál nem tartom szukségesnek, elég, ha azt mondom kegyednek, hogy íróját azóta kitaláltam és az — egy asszonyosság^{*****)}. — A' Hirnök' praenumeransai eddig 1900 körül vannak, pontosan magok az expediensek sem tudják a' számot, minthogy a' postaiak és háziak külön és elég zavarosan vannak beírva 's még mindig csaknem naponként néhány új érkezik. Annyi bizonyos, hogy a' typographia most már csak 2100 példányt ad a' megkezdett 2500 helyett. Garay és Hazucha itt vannak. Igaz tisztelettel Kegyednek lekötelezett szolgálja, barátja Csató m. k.

Ime ezek Csató' levelei, most ítéljen a' közönség ezen ember felett. —

Bajza.

Hivatalos levelezés.

— Sebesebb, könnyebb és olcsóbb módot kívánván ezentúlra választani levelezőink' tudósítására, mennyiben az eszközölhető leszen, röviden e' lapunk' végén teendjük, kérvén mind azokat, kik folyóiratunkat illetőleg irnak hozzánk, hogy e' czikkelyt figyelemmel tartanak.

E' két utolsó hétbeli levelek 's küldemények iránt. — P — y' vitatkozása a' szerző rendelkezése alá bocsátatik. — *** czikkelye felvételik] — W. J. II. és III. számú czikkelye felvételik. — P. A. E-ből, vettük, 's részint használtatni fognak — M. P. P-ból szinte. — Szakadaty' figyelmeztetéseért köszönet. — B. S. czikkelye K — rol megérkezett, 's a' maga idejében használtatik. — Sz. I. közleményei G — rol három nyalábban megérkeztek, 's a' mennyiben e' lapok' határain túl lennének, külön levélben tudositjuk a' küldőt. — Mézfalvi' czikke és S. J — é használtatik.

*) Midőn e' levél íratott, már sajtó alatt volt, 's 13-d. reggel meg is jelent.

**) Hogyhogy? Hiszem a' 83-d. számban, 4. l. azt mondja Csató: „Nekem e' Szemlében azon szerep jutott, hogy a' hírlapokban előforduló fontosb tárgyak felett belátásom szerint a' leghívobb 's a' közre nézve legűdvösebb igazságokat minden hímezés és leplezés nélkül mondjam el”.

***)) Kinek kényszerítéséből írja tehát Csató a' Szemlét 's kiéi már most a' vezérideák? Magáéi? Ő csak azt írja mit Orosz parancsol. Itt van bebizonyítva a' zsoldos criticus.

****)) Ez a': vagy ő pótlásképen a' margóra van írva; 's az olvasó ki fogja találni, azok után, miket a' Figy. 31. sz. 519. szelétén Orosz' magyartudásáról mondánk, miért maradt az ki a' levél' foljamatából. T. i. átolvasván Cs. a' kész levelet, észre vette, hogy azt lehetne kérdezni: miért nem teszi Ő. maga papirosra a' maga ideáit?

*****)) Most Orosz nem irtózik, mint Munkácsy' minapi czikkelye a' Században bizonyítja.

*****)) Adjon az isten ezen derék asszonyoságnak állandó egészséget és erőt engem tovább is rágalmozni. „Bohóktól kárhoztatni fény.” Ezen asszonyosság' nevét sohasem vágytam tudni 's most sem vágyom, beszúból.